

หลักคำสอนเรื่องกรรมในฐานะเป็นพื้นฐานแห่งพุทธจริยศาสตร์

พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาระบบกิริยวาท ที่เชื่อกอผลนา ๆ ประการอันสืบเนื่องมาจากการกระทำ หลักคำสอนเรื่องกรรมและผลของกรรม เป็นหลักมูลฐานของพระพุทธศาสนา และเนื่องมาจากหลักคำสอนนี้เอง จึงทำให้เกิดอนุบทเรื่องการเกิดใหม่ และหลักปฏิบัติทางศีลธรรมต่าง ๆ

ก. มาตรฐานหรือเกณฑ์ของการกระทำต่าง ๆ ที่ถูกต้องตามหลักศีลธรรม

กฎแห่งกรรมในฐานะเป็นกฎทางศีลธรรม มีความหมายว่า การกระทำที่ดีย่อมนำไปสู่ผลที่ดี และการกระทำที่ชั่วร้ายต่าง ๆ ก็ย่อมก่อให้เกิดผลตลบตบสนองที่เลวร้าย โดยสมควรกัน บุคคลที่เชื่อในกฎแห่งกรรมโดยทั่วไป ยอมรับกันว่า ความสุขเป็นผลตบตบสนองของการกระทำที่ดีต่าง ๆ และในทำนองตรงกันข้าม ความทุกข์ก็เป็นผลที่สืบเนื่องมาจากการกระทำทั้งหลายที่ชั่วร้ายนั่นเอง สำหรับการที่จะตัดสินลงไปให้ชัดเจนว่า การกระทำใด ๆ ดีหรือเลว นั้น พระพุทธศาสนาได้วางหลักเกณฑ์ไว้ 3 ประการ สำหรับใช้ตัดสินชี้ขาดการกระทำต่าง ๆ หลักเกณฑ์ 3 ประการนี้เรียกว่าอริปไตย¹ ซึ่งประกอบด้วย 1. อุตตาริปไตย 2. โลกาธิปไตย 3. ธรรมาธิปไตย แต่ละประเภทของอริปไตยทั้งสามนี้เอง ที่ใช้เป็นเกณฑ์ในการตัดสินการกระทำทั้งหลายว่าถูกหรือผิดได้

¹ สังคีตสูตร, ที.ปา., 11/228/191, ดูเพิ่มเติม อง.ตัก., 20/279/71
ควย.

อรรถาธิปไตยหมายถึงเกณฑ์ในการพิจารณา ซึ่งถือเอาความคิดเห็นของตนเองเป็นที่ตั้ง มากกว่าสิ่งอื่นใดทั้งสิ้น หรืออีกนัยหนึ่งก็คือ การพิจารณาตัดสิน โดยมีรากฐานมาจากข้อมูล ซึ่งเป็นสิ่งต่าง ๆ เฉพาะที่ตนเองสนใจเป็นใหญ่ เพราะฉะนั้นการตัดสินโดยอาศัยอรรถาธิปไตยนี้ จึงย่อมจะมีได้ทั้งผลดีและผลเสีย เนื่องจากความลำเอียงเพราะความเห็นชอบส่วนตัว อาจจะทำให้บุคคลตัดสินการกระทำต่าง ๆ ที่ถูกต้องตามหลักศีลธรรมและสอดคล้องตามหลักสากลนิยม แปรผันกลับกลายเป็นผิดไปเสียได้ นี้เองจึงเป็นข้อบกพร่องหรือผลเสียที่มีอยู่ในธรรมชาติของเกณฑ์การตัดสินประเภทอรรถาธิปไตย ซึ่งพระพุทธศาสนาก็ไม่สนับสนุนว่าเป็นเกณฑ์การตัดสินที่เหมาะสม ถูกต้อง หรือน่าเชื่อถือได้มากนัก

โลกาธิปไตย คือ เกณฑ์การตัดสินที่ใช้โลกเป็นหลัก ในการพิจารณาการกระทำใด ๆ ว่าถูกต้องตามศีลธรรมหรือไม่ "โลก" หมายถึงคนอื่น ๆ หรือสังคม ซึ่งตรงข้ามกับ "อัตตา" หรือตนเอง โลกาธิปไตยจึงเป็นการตัดสินความถูกต้องของการกระทำต่าง ๆ โดยอาศัยความคิดเห็นของคนอื่น ๆ มาเป็นหลัก ซึ่งกฎเกณฑ์การตัดสินของบุคคลอื่น ๆ ก็จะต้องขึ้นกับกฎเกณฑ์ต่าง ๆ ในสังคม โลกาธิปไตยจึงแตกต่างกับอรรถาธิปไตย โดยบุคคลอื่น ๆ ผู้ตัดสินย่อมมีความโน้มเอียงที่จะปฏิบัติตน ให้สอดคล้องกับมาตรฐานหรือขนบธรรมเนียมประเพณีต่าง ๆ อันเป็นที่ยอมรับของสังคม เมื่อโลกาธิปไตย เป็นเกณฑ์ตัดสินที่ขึ้นอยู่กับมาตรฐานต่าง ๆ ทางสังคม โลกาธิปไตยจึงมีโอกาสหรือแนวโน้มที่จะสอดคล้อง กับเกณฑ์การตัดสินความถูกต้องตามสากลนิยมเป็นอย่างมาก แต่อย่างไรก็ตาม โลกาธิปไตยก็ยังไม่อาจจะถือได้ว่าเป็นเกณฑ์การตัดสินที่สอดคล้องกับสากลนิยมมากที่สุด เพราะสิ่งใดที่สังคมหนึ่งยอมรับว่าดี และถูกต้อง อาจเป็นสิ่งที่ไม่ดีและไม่ถูกต้องในอีกสังคมหนึ่งก็ได้ ยิ่งกว่านี้ปฏิบัติการทั้งหลายของสังคมอันเป็นที่ยอมรับกัน ก็อาจจะสอดคล้องกับกฎแห่งความถูกต้องไปเสียทั้งหมดก็หาไม่ ตัวอย่างเช่น การทรมาณตนและการฆ่าสัตว์เพื่อการสังเวชบวงสรวง ซึ่งขัดต่อหลักของการปฏิบัติที่ถูกต้อง ฯลฯ เป็นต้น แต่อย่างไรก็ตาม พระพุทธศาสนาก็เห็นชอบด้วยกับเกณฑ์การตัดสินแบบโลกาธิปไตยนี้ว่าเป็นเกณฑ์การตัดสินการกระทำที่ถูกต้อง ตราบเท่าที่เกณฑ์ตัดสินความถูกต้องแบบโลกาธิปไตยนี้ ไม่แย้งกับหลักความชอบธรรมหรือธรรมาธิปไตย

เกณฑ์หรือมาตรการที่สำคัญที่สุด สำหรับตัดสินความถูกต้องทั้งหลาย คือ ธรรมา-
ธิปไตย มาตรการนี้ขึ้นกับเหตุผลและความชอบธรรม พระพุทธศาสนายอมรับหลักเกณฑ์
อย่างเต็มเปี่ยม ตัวอย่างการทำที่ตามหลักธรรมาธิปไตยนี้ ก็เพื่อความดีโดยเฉพาะ บุคคลที่
ยึดหลักเกณฑ์นี้ จะกระทำความดีเพราะเขาตระหนักดีว่า เป็นการดีที่เขาจะกระทำเช่นนั้น
เขาจะกระทำความดีโดยไม่สนใจต่อคำสรร เสริญหรือคำติเตียนใด ๆ เขามุ่งจะกระทำ
ความดีเพราะศีลธรรมและความเป็นผู้มีใจบุญเป็นแรงจูงใจโดยแท้

สำหรับหลักเกณฑ์ที่จะใช้ชี้ขาดลงไปว่า การกระทำชนิดใดถูก หรือการกระทำชนิด
ใดผิดนั้น พระพุทธองค์ทรงตรัสเอาไว้ในคัมภีร์พระไตรปิฎก อังคุตตรนิกาย เกสสปุตตสูตร
เป็นสูตรหรือหลักปฏิบัติที่บุคคลสามารถนำไปใช้ ในการประเมินค่าของการกระทำทั้งหลาย
ว่าดีหรือชั่ว ถูกหรือผิดได้อย่างเหมาะสมถูกต้อง และยังสามารถนำมาใช้เป็นเหตุผลชั้น
มาตรฐาน เพื่อพิสูจน์พฤติกรรมต่าง ๆ ว่าถูกต้องหรือไม่ถูกต้อง ได้อีกประการหนึ่งด้วย
เนื้อความในเกสสปุตตสูตรมีดังต่อไปนี้

เมื่อพระพุทธองค์เสด็จจาริกถึง เกสสปุตตนิคม ของชาวกาลามะในแคว้นโกศล
พวกกาลามะได้ยินกิตติศัพท์ของพระพุทธองค์พากันไปเฝ้า แล้วทูลให้ทรงทราบว่า ในอดีตได้
เคยมีสมณพราหมณ์พวกหนึ่งมาสู่เกสสปุตตนิคม ท่านเหล่านั้นแสดงการเชิดชูแท้ลัทธิของตนเท่า
นั้น ในขณะที่เดียวกันก็มีแต่กระพกระเทียบคูหมิ่นทัมถมาหะฝ่ายตรงข้าม พุชชักจุงไม่ให้
เชื่อลัทธิอื่นทะพิศไป หลังจากนั้นไม่นานก็มีสมณพราหมณ์อีกพวกหนึ่งมาสู่เกสสปุตตอีกบ้าง
พวกนั้นก็เชิดชูแท้ลัทธิตน ทัมถมกคชัหมินลัทธิอื่น ๆ และชักจูงไม่ให้เชื่อลัทธิอื่น ๆ อีกเช่นกัน
พวกกาลามะมีความเคลือบแคลงสงสัยว่า บรรดาสมณพราหมณ์เหล่านั้น ใครจะพูดจริง ใคร
จะพูดเท็จ หลังจากทรงฟังคำทูลของชาวกาลามะแล้ว พระพุทธองค์จึงตรัสว่า

ดูกรกาลามชนทั้งหลาย ก็ควรแล้วที่ท่านทั้งหลายจะเคลือบแคลงสงสัย และ
ท่านทั้งหลายเกิดความเคลือบแคลงสงสัยในฐานะที่ควรแล้ว มาเถิดท่านทั้งหลาย
ท่านทั้งหลายอย่าได้ยึดถือตามถ้อยคำที่ไฉนใดฟังมา อย่าได้ยึดถือตามถ้อยคำ
สืบ ๆ กันมา อย่าได้ยึดถือโดยตื่นข่าวว่าไฉนเป็นอย่างนี้ อย่าได้ยึดถือโดยอ้าง
ตำรา อย่าได้ยึดถือโดยเขาเอาเอง อย่าได้ยึดถือโดยคำอุคะเน อย่าได้
ยึดถือโดยความตรึกตามอาการ อย่าได้ยึดถือโดยชอบใจว่าตอถกกับกับทิวของ

ตัว อย่าได้ยึดถือโดยเชื่อว่าพดสมควรจะเชื่อถือได้ อย่าได้ยึดถือโดย
 ความนับถือว่าสมณะนี้เป็นครูของเรา เมื่อใดท่านทั้งหลายพึงรู้ด้วยตนเองว่า
 ธรรมเหล่านี้เป็นกุศล ธรรมเหล่านี้ไม่มีโทษ ธรรมเหล่านี้ท่านผู้บรรพชา
 ธรรมเหล่านี้ใครสมาทานให้บริบูรณ์แล้ว เป็นไปเพื่อประโยชน์เพื่อสุข เมื่อนั้น
 ท่านทั้งหลายควรเข้าถึงธรรมเหล่านั้นอยู่ . . . 1

จากข้อความข้างบนนี้จะเห็นได้อย่างแจ่มชัดว่า พระพุทธองค์ทรงสอนให้บุคคลตัดสิ้น
 ความถูกผิด โดยอาศัยเหตุผลตามที่เขาเห็นได้ด้วยตนเอง พระองค์ทรงย้ำให้บุคคลแสวงหา
 ความจริงด้วยการคิด โดยให้ตัวเขาเป็นตัวของเขาเอง ไม่ควรคำนึงว่าหลักธรรมนั้น ๆ จะ
 เป็นของใครทั้งสิ้น ฉะนั้นความจริงที่เชื่อถือได้ตามพระธรรมของพระพุทธศาสนา ก็คือข้อ
 เท็จจริงที่บุคคลได้รับจากการใช้เหตุผลไปวิเคราะห์ปัญหา จนในที่สุดก็เห็นจริงด้วยปัญญาของ
 เขาเอง

ตามมติของพระพุทธศาสนา การกระทำที่ผิดหรือความประพฤติที่ผิด ซึ่งสอดคล้อง
 กับกฎเกณฑ์แห่งความถูกต้อง จะต้องมิลักษณะดังต่อไปนี้ 2

1. การกระทำที่ถูกต้อง หรือดี จะต้องเป็นกุศล
2. การกระทำที่เป็นกุศล จะต้องเป็นการกระทำที่ไม่ก่อให้เกิดความเดือดร้อน
 แก่ตนเองหรือผู้อื่น
3. การกระทำเช่นนั้น จะต้องเป็นการกระทำที่ขัดทิศธรรมเสวีญ
4. การกระทำเช่นนั้นหากใดทำให้สมบูรณ์แล้ว ย่อมเป็นไปเพื่อประโยชน์และ
 ความสุขโดยส่วนเดียว

¹ เกสบุตตสูตร, อภ. ตัก., 20/505/215-217.

² Sunthorn Na-Rangsi, op.cit., p. 216.

การกระทำทั้งหลายที่สอดคล้องกับหลักสี่ประการนี้ พระพุทธศาสนาก็ถือว่าเป็นการกระทำที่ดี และถ้าการกระทำใด ๆ ที่ขัดต่อหลักเกณฑ์ 4 ประการนี้ พระพุทธศาสนาก็ถือว่าเป็นการกระทำที่ไม่ดี หลักเกณฑ์แห่งความถูกต้อง 4 ประการนี้เอง ที่เป็นองค์ประกอบอันสำคัญของหลักปฏิบัติทางศีลธรรมต่าง ๆ แห่งพระพุทธศาสนา ประมวลกฎเกณฑ์แห่งการกระทำทั้งหลายที่ถือว่าถูกต้องทางศีลธรรม พระพุทธองค์ทรงบัญญัติโดยมุ่งให้สอดคล้องกับกฎเกณฑ์แห่งความถูกต้อง 4 ประการเหล่านั้นทั้งสิ้น

ข. การละทิ้งคำสวดอ้อนวอน ซึ่งถือว่าเป็นทางที่จะนำไปสู่ความสำเร็จ ตามที่มุ่งหวังไว้

พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาแห่งการกระทำ มิใช่เป็นศาสนาแห่งความเชื่อ เพราะฉะนั้นหลักคำสอนต่าง ๆ ของพระพุทธศาสนา จึงเป็นไปเพื่อการนำมาปฏิบัติได้ ลักษณะดังกล่าวนี้เอง ที่ทำให้พระพุทธศาสนาแตกต่างไปจากศาสนาที่นับถือพระผู้เป็นเจ้า พระพุทธศาสนาไม่ส่งเสริมให้พึ่งบุคคลอื่น หรืออำนาจศักดิ์สิทธิ์ใด ๆ ในการที่จะช่วยให้สำเร็จในสิ่งที่มุ่งหวังไว้ คำสอนหรือการสั่งเวยบวงสรวง เพื่อนำไปสู่ความสำเร็จแบบบางศาสนา ไม่ปรากฏว่ามีอยู่ในหลักคำสอนของพระพุทธศาสนาเลย พระพุทธองค์ทรงสอนให้บุคคลพึ่งตัวเองและให้เชื่อมั่นในตนเอง ในการก้าวไปสู่ความสำเร็จทั้งทางด้านวัตถุและจิตใจ หลักคำสอนที่ให้พึ่งตนเองหรือให้เชื่อมั่นในตนเอง คือลักษณะที่เด่นอย่างหนึ่งของพระพุทธศาสนา หลักคำสอนดังกล่าวนี้ สามารถจะหาพบได้ทั่ว ๆ ไปในคัมภีร์พระไตรปิฎก ตัวอย่างเช่น ในสุตทนิคายพระพุทธเจ้าตรัสว่า "เราทราบชัดธรรมเป็นที่สลัดกิเลสเพียงครั้งลูกศรออก บอกทางแก่ทานทั้งหลายแล้ว ทานทั้งหลายพึ่งทำความเพียร เครื่องยังกิเลสให้เล็กรอน พระตถาคตทั้งหลายเป็นแต่ผู้บอกชนทั้งหลาย"¹

"คนใดเป็นที่พึ่งของตน บุคคลอื่นใดเล่า พึ่งเป็นที่พึ่งได้ . . . เพราะว่ามีคนมีตนฝึกฝนดีแล้ว ย่อมได้ที่พึ่งอันใดโดยยาก"²

¹ ข.ช., 25/30/43.

² ข.ช., 25/22/31.

"ความบริสุทธิ์ ความไม่บริสุทธิ์ เป็นของเฉพาะตัว คนอื่นฟังชำระคนอื่นให้หมด
จดหาได้ไม่" ¹

"คุณภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงมีตนเป็นเกาะ มีตนเป็นที่พึ่ง อย่ามีสิ่งอื่นเป็น
ที่พึ่ง จงมีธรรมเป็นเกาะ มีธรรมเป็นที่พึ่ง อย่ามีสิ่งอื่นเป็นที่พึ่งอยู่" ²

พระพุทธเจ้าแสดงมาแล้วนี้ ชี้ให้เห็นถึงหลักสำคัญที่ว่า ให้พึ่งตนเอง พระพุทธองค์
ถึงแม้จะใคร่ขอว่าเป็นผู้คนพบความจริง ซึ่งเป็นรากฐานสำคัญและได้เทศนาสั่งสอนแก่สาวก
ของพระองค์ แต่ก็ไม่เคยปรากฏว่าพระองค์ได้เคยตรัส ณ ที่ใดเลยว่า พระองค์สามารถที่
จะกระทำความเพียรเพื่อผู้อื่น ในอันที่จะทำให้เขาบรรลุถึงความหลุดพ้นได้ พระพุทธเจ้า
ตรัสว่า พระองค์เป็นเพียงผู้ชี้ทางอันจะนำไปสู่ความเห็นแจ้งในสังขารทั้งหลาย บุคคลใด
ก็ตามซึ่งปรารถนาที่จะได้บรรลุถึงความจริงอันสูงสุด เขาจะต้องทำความเพียรพยายามเพื่อ
การบรรลุด้วยตนเอง ซึ่งก็เหมือนกับการกินอาหาร บุคคลผู้ซึ่งต้องการที่จะดับความทิวของตน
จะต้องเริ่มกินอาหารด้วยตนเอง เพราะว่าเป็นไปไม่ได้ที่ผู้อื่นจะกินอาหารแทนเราได้ หรือ
เหมือนกับการเดินทางท่องเที่ยว บุคคลผู้ซึ่งต้องการที่จะไปถึงที่หมาย จะต้องออกเดินทาง
ด้วยตนเองเพื่อให้ไปถึงสถานทีนั้น ความปรารถนาเพียงอย่างเดียวไม่สามารถจะนำเขาไป
สู่ ณ ที่ซึ่งเขาปรารถนาที่จะไป และก็ไม่มีการอื่นใดที่จะสามารถเดินแทนเขาได้

ปัญหาจึงอยู่ที่ว่า พระพุทธศาสนาจะเป็นศาสนาที่ทรงคุณค่าต่อมนุษย์ได้อย่างไร
ถ้าหากทุกคนถูกทอดทิ้งให้กระทำความเพียรพยายามด้วยตนเอง เพื่อที่จะให้บรรลุถึงจุดหมาย
อันสูงสุดคือสภาวะที่พ้นจากบาปทั้งปวง คำตอบสำหรับปัญหานี้จำเป็นที่จะต้องแสดงให้เห็น
โดยยกตัวอย่าง คือ บุคคลผู้หนึ่งเข้าไปในป่าที่กว้างใหญ่เพื่อทำธรรมาสังการและเกิดหลง
ทาง เขาไม่สามารถจะหาทางออกจากป่านั้นได้ และแล้วมีบุคคลอีกผู้หนึ่งซึ่งรู้จักเกี่ยวกับ

¹ เรื่องเดียวกัน.

² ที.ปา., 11/49/67.

ทุกชอกทุกมุมของบ้านนั้นได้มาพบเขา เขา เมื่อรู้ว่าเขาหลงทาง ชายผู้นั้นก็ได้ชี้ทางที่ถูกตอง เพื่อให้เขาออกจากป่าได้ จึงเป็นหน้าที่ของบุคคลที่หลงทางคนนั้น จะต้องเพียรพยายามเพื่อจะนำตัวของเขาเองให้บรรลุถึงที่ ๆ ปลอดภัย ผู้ชี้ทางออกจากป่าได้ทำประโยชน์ให้แก่บุคคลที่หลงทาง โดยวิธีเดียวกับที่พระพุทธศาสนาทำประโยชน์แก่ผู้ที่ปฏิบัติตามพุทธบัญญัติ แมว่าผู้ชี้ทางพยายามที่จะช่วยโดยนำผู้หลงทางออกจากป่า ถึงกระนั้นผู้หลงทางคนนั้นก็ยังคงต้องอาศัยความพยายามต่าง ๆ ของตนเอง ในการที่จะทำตามผู้นำเช่นเดียวกัน ถึงแม้ว่าพระพุทธเจ้าได้พยายามที่จะช่วยเหลือสาวกของพระองค์ โดยการให้คำสั่งสอนครั้งแล้วครั้งเล่า สาวกของพระองค์ก็ยังต้องใช้ความเพียรพยายามของตนเอง ในการที่จะปฏิบัติตามคำสั่งสอนต่าง ๆ ของพระพุทธองค์ ดังนั้นเมื่อพระพุทธเจ้าตรัสว่าพระองค์เป็นแต่เพียงผู้ชี้ทางก็หมายถึงพระองค์ต้องการที่จะย้ำหรือเน้นความจริง เรื่องการพึ่งตนเอง ว่าเป็นสิ่งที่ขาดไม่ได้ อย่างแน่นอนในการที่จะบรรลุถึงจุดหมายของตนเองในทุกกรณี

มคิของพระพุทธศาสนาเกี่ยวกับการไหละทิ้งคำสวดมนต์ออวน หรือการสังเวท บวงสรวงใด ๆ ซึ่งถือว่าเป็นทางที่จะนำไปสู่ความสำเร็จที่มุ่งหวังไว้ มีปรากฏอยู่ในที่ต่าง ๆ ในพระไตรปิฎก ตัวอย่างเช่น ในสังยุตตนิคาย¹ กล่าวหาหัวหน้าของหมบานซึ่งมีนามว่า อสิพันตะกะปุคคะได้ไปเฝ้าพระพุทธเจ้าในขณะที่พระองค์ประทับอยู่ในสวนมะม่วง ซึ่งมีนามว่า ปาวาริกะ เขาได้ทูลพระพุทธองค์ว่าพวกพราหมณ์แห่งภคภูมิ ได้ทำพิธีกรรมโดยอาบน้ำในเวลาเช้าและในเวลาเย็น และบูชาไฟโดยอ้างว่าการกระทำเช่นนั้นพวกเขาสามารถทำให้บุคคลที่ตายแล้วไปสู่สวรรค์ อสิพันตะกะปุคคะได้ทูลถามว่าพระพุทธองค์ทรงสามารถที่จะกระทำเช่นนั้นได้หรือไม่ พระพุทธเจ้าจึงทรงถามว่า เป็นไปได้ไหมว่าคนชั่วร้ายที่ตายไปแล้วจะสามารถไปสู่สวรรค์ได้โดยการตั้งจิตอธิษฐานหรือโดยคำสวดออวนของบุคคลอื่น อสิพันตะกะปุคคะทูลตอบว่าสิ่งนั้นเป็นไปได้ พระพุทธเจ้าจึงตรัสว่า ก็เหมือนก้อนหินซึ่งถูกโยนลงในน้ำย่อมไม่สามารถที่จะลอยได้โดยการตั้งจิตปรารถนาและการสวดออวน เหมือน

¹ ส.สพ., 18/598-599/342-343.

ดังเช่นบุคคลที่ชั่วร้ายเมื่อตายไปแล้วก็ไม่สามารถไปสู่สรวงสวรรค์ได้โดยการตั้งจิตอธิษฐาน หรือโดยการสวดอ้อนวอนของบุคคลอื่น ถึงแม้เราจะตั้งจิตอธิษฐานหรือสวดมนต์อ้อนวอนเช่นนั้นก็ตาม เขาก็จะต้องไปสู่โลกแห่งความทุกข์ทรมานโดยแน่แท้ ในทางตรงกันข้ามพระพุทธร่องค์ใดตรัสชี้ให้เห็นว่า ไม่มีผู้ใดสามารถทำให้บุคคลที่ประกอบแต่คุณงามความดี ไปสู่ที่ ๆ มีแต่ความทุกข์ทรมานคือนรกหลังจากตายแล้ว โดยการตั้งจิตอธิษฐานหรือโดยการสวดมนต์อ้อนวอนใด เช่นเดียวกับน้ำมันที่ถูกเพลิงในน้ำย่อมไม่เคยจมลงสู่ใต้น้ำได้เลย ถึงแม้เราจะตั้งจิตอธิษฐานหรือสวดมนต์อ้อนวอนมากมายเท่าไรก็ตาม หรือจะด้วยความพยายามอย่างใหญ่หลวงเพียงไรก็ตาม น้ำมันย่อมจะลอยอยู่บนพื้นผิวน้ำเสมอ ดังนั้นบุคคลผู้ซึ่งประกอบแต่คุณงามความดีย่อมจะต้องไปสู่ที่ ๆ มีแต่ความสุขเมื่อสิ้นชีวิตไปแล้ว

หลักฐานอีกประการหนึ่งที่ปรากฏอยู่ในอังคุตตรนิกาย คือ อนาคตปิณฑิกะเศรษฐีได้ไปเฝ้าพระพุทธเจ้า พระองค์ได้ทรงอธิบายให้เขาฟังถึงผลอันพึงปรารถนาหาประการ ซึ่งยากที่จะได้รับ ดังต่อไปนี้

ดูก่อนคฤหบดี ชรัมม 5 ประการนี้ นำปรารถนา นำใคร นำพอใจ หาได้โดยยากในโลก 5 ประการเป็นไฉน คือ อายุ 1 วรณะ 1 สุข 1 ยศ 1 สวรรค์ 1 . . . ชรัมม 5 ประการนี้ . . . เรามิโลกลาวาจะพึงได้ เพราะเหตุแห่งความอ้อนวอน หรือเพราะเหตุแห่งความปรารถนา ถาธรรม 5 ประการนี้ . . . จักได้เพราะเหตุแห่งความอ้อนวอน หรือเพราะเหตุแห่งความปรารถนาแล้วไซ้ ในโลกนี้ใครจะพึงเสื่อมจากอะไร คุกรคฤหบดี อริยสาวกผู้ต้องการอายุ ไม่ควรอ้อนวอนหรือเพ็ดลิตเพลินอายุ . . . ผู้ต้องการอายุ พึงปฏิบัติปฏิบัติทำอันเป็นไปเพื่ออายุ เพราะปฏิบัติทำอันเป็นไปเพื่อ . . . ให้ได้อายุ . . . อริยสาวกนั้นยอมใ้กายอายุที่เป็นของทิพยหรือของมนุษย์ คุกรคฤหบดี อริยสาวกผู้ต้องการวรณะ ไม่ควรอ้อนวอนหรือเพ็ดลิตเพลินวรณะ . . . ผู้ต้องการวรณะ พึงปฏิบัติปฏิบัติทำอันเป็นไปเพื่อวรณะ เพราะปฏิบัติทำอันเป็นไปเพื่อ . . . ให้ได้วรณะ . . . อริยสาวกนั้นยอมใ้กายวรณะที่เป็นของทิพยหรือของมนุษย์ คุกรคฤหบดี อริยสาวกผู้ต้องการสุข ไม่ควรอ้อนวอนหรือเพ็ดลิตเพลินสุข . . . ผู้ต้องการสุข พึงปฏิบัติปฏิบัติทำอันเป็นไปเพื่อสุข เพราะปฏิบัติทำอันเป็นไปเพื่อ . . . ให้ได้สุข . . . อริยสาวกนั้นยอมใ้กายสุขที่เป็นของทิพยหรือของมนุษย์ คุกรคฤหบดี อริยสาวกผู้ต้องการยศ ไม่ควรอ้อนวอนหรือเพ็ดลิตเพลินยศ . . . ผู้ต้องการยศ พึงปฏิบัติปฏิบัติทำอันเป็นไป

เพื่อยศ เพราะปฏิบัติอันเป็นไปเพื่อ . . . ให้โดยศ . . . อริยสาวกนั้น
 ย่อมโดยศที่เป็นของทิพย์หรือของมนุษย์ คุณอนุคตหบดี อริยสาวกผู้ต้องการ
 สวรรค ไม่ควรอ้อนวอนหรืออุทิศเพื่ินสวรรค . . . ผู้ต้องการสวรรค
 พึงปฏิบัติปฏิบัติอันเป็นไปเพื่อสวรรค เพราะปฏิบัติอันเป็นไปเพื่อ . . .
 ไทโคสวรรค . . . อริยสาวกนั้นยอมโคสวรรค ฯ¹

หลักฐานสองประการที่กล่าวมาแล้ว คือตัวอย่างที่ดีที่สุดของทัศนคติของพระพุทธรศาสนาที่มีต่อคำสวดมนต์อ้อนวอน หรือเครื่องสังเวทซึ่งถือว่าเป็นทางที่จะนำไปสู่ความสำเร็จที่มุ่งหวังไว้ ตัวอย่างเหล่านี้ ยังย้าให้เห็นถึงลักษณะที่เกี่ยวกับการปฏิบัติที่สมเหตุสมผลของคำสอนต่าง ๆ ของพระพุทธเจ้า ดังนั้นสำหรับพระพุทธศาสนา จึงไม่มีความสำเร็จอันสูงส่งใด ๆ ที่จะสามารถหามาได้โดยปราศจากความพยายามที่เหมาะสมเลย มนุษย์จะได้ผลที่ดีงามต่าง ๆ มา ก็ด้วยการปฏิบัติในสิ่งที่เป็นเหตุของผลเหล่านั้นเท่านั้น

ค. การช่วยตนเองซึ่งเป็นวิธีธรรมชาติ

โดยทั่ว ๆ ไปแล้วการช่วยตนเอง เป็นกระบวนการตามธรรมชาติซึ่งสามารถพบได้ทุกหนทุกแห่งในธรรมชาติ ความจริงข้อนี้อาจจะเห็นได้ในกรณีของตนไม่ต่าง ๆ เมื่อลำต้นถูกตัดหรือส่วนใดส่วนหนึ่งถูกตัด ต้นไม้จะช่วยตัวเองโดยการผลิตเซลล์ใหม่ ๆ ขึ้นมา ที่ละเล็กทีละน้อยจนกระทั่งส่วนที่ถูกตัดกลับคืนสู่สภาพปรกติ และก็อาจจะเห็นไค้ชัดทั้งในร่างกายของมนุษย์และสัตว์ เมื่อเกิดบาดแผลขึ้น ร่างกายจะพยายามพักผ่อนทุกวิถีทางที่จะเสาะแสวงหามาได้ เมื่กลไลทิวชาวก็จะต่อสู้กับเชื้อโรคต่าง ๆ และเซลล์ใหม่ ๆ ก็จะถูกผลิตขึ้นมาแทนที่บาดแผลนั้น ยาชนิดต่าง ๆ ซึ่งเรานำมาใช้รักษาบาดแผล ก็เพื่อไม่ให้เกิดการติดเชื้อลุกลามไป ซึ่งอาจจะมีผลกระทบกระเทือนต่อความสามารถในการพักผ่อนของร่างกาย การกระทำอันแท้จริงของการพักผ่อน ไม่ได้ขึ้นอยู่กับยาแต่ขึ้นอยู่กับร่างกายเอง สิ่งนี้คือกระบวนการตามธรรมชาติซึ่งดำเนินการอยู่ภายใน²

¹ อภ.ปญจก., 22/43/47.

² Sunthorn Na-Rangsi, op.cit., p. 221.

ความจริงอีกประการหนึ่งเกี่ยวกับเรื่องการช่วยตนเอง ซึ่งเป็นกระบวนการตามธรรมชาติ สามารถที่จะพบได้โดยการนึกยาซึ่งถือว่าเป็นการป้องกันและการรักษาโรคหิวาต์และฝีดาษ การนึกยาเช่นนี้เป็นการเพาะเชื้ออหิวาต์ให้เกิดขึ้นในร่างกาย หลังจากได้รับเชื้อที่สัมผัสเช่นนั้นแล้ว ร่างกายก็จะต้องทำการต่อสู้กับเชื้อที่ละน้อย ๆ แต่ในขณะเดียวกันร่างกายก็จะสร้างสมอานาจที่จะทำให้หยุดยั้งภายในตนเอง ซึ่งในที่สุดก็สามารถทำการต่อต้านกับเชื้อโรคนอนาครตได้อย่างมีประสิทธิภาพ ¹

ตัวอย่างดังที่โลกกล่าวมาแล้วนี้ คือตัวอย่างที่ดีที่สุดของการช่วยตนเอง ซึ่งเป็นกระบวนการโดยทั่วไปซึ่งมีอยู่ในธรรมชาติ กฎเกี่ยวกับเรื่องการช่วยตัวเองหรือการมั่นใจในตนเองของพระพุทธศาสนานั้น สอดคล้องกับปรากฏการณ์ตามธรรมชาติทุกประการ ถึงอย่างไรก็ตาม กฎของพระพุทธเจ้าเกี่ยวกับเรื่องการช่วยตนเอง ก็ไม่ได้หมายความว่าเราไม่ควรจะอาศัยความช่วยเหลือจากผู้อื่นในทุกกรณี พระพุทธศาสนายึดหลักสายกลาง และพระพุทธศาสนายังไม่ต้องการให้บุคคลเป็นผู้เห็นแก่ตัว ²

แท้จริงแล้วในการสั่งสอนกฎนี้ พระพุทธองค์ทรงประสงค์จะย้ำถึงความจำเป็นในเรื่องการใช้ความพยายามช่วยตนเองจนสุดความสามารถ ถึงอย่างไรก็ตามไม่มีอันตรายใด ๆ ในการอาศัยความช่วยเหลือจากผู้อื่น คราวเท่าที่我们不能จะช่วยตนเองหรือเราได้พยายามจนสุดความสามารถแล้ว พุทฺกกันให้หัดเจงลงไป การช่วยเหลือซึ่งกันและกันหรือการช่วยเหลือผู้อื่นเป็นหลักทางศีลธรรมอย่างหนึ่งของพระพุทธศาสนา ความสงสารหรือความเมตตาเป็นคุณธรรมที่ได้รับการยอมรับโดยทั่วไปแม้แก่ตัวของพระพุทธเจ้าเอง มีข้อแย้งเพียงอย่างเดียวเท่านั้นในการแสวงหาความช่วยเหลือจากผู้อื่นในเมื่อเขาผู้นั้นสามารถช่วยตนเองได้ คือเกรงว่าเขาจะเคยชินในการที่จะอาศัยความพยายามของผู้อื่นช่วยในธุรกิจของตนจนเป็นนิสัย แล้วการใช้ความสามารถและความพยายามช่วยตนเองก็จะลดน้อยถอยลงไป

¹ Ibid.

² Ibid.

เป็นความจริงที่ว่าไม่มีใครจะอยู่ในโลกนี้ได้โดยไม่ต้องพึ่งพาอาศัยผู้อื่น แต่ก็ เป็นความจริงเท่า ๆ กันด้วยว่า ไม่มีใครจะอยู่ในโลกนี้ได้โดยไม่รู้จักช่วยตนเอง ถึงแม้จะเป็น เรื่องธรรมดาที่ว่าเราจำต้องพึ่งพาอาศัยผู้อื่นตามสมควรในเรื่องต่าง ๆ แต่เราก็ควรจะ เตรียมพร้อมอยู่เสมอในการที่จะพึ่งพาอาศัยตนเองเมื่อถึงคราวจำเป็น พุทฺโศบายทางปฏิบัติ เราควรจะนึกถึง เรื่องการช่วยตนเองในทุกกรณีก่อนที่จะแสวงหาการช่วยเหลือจากผู้อื่น สำหรับคำแนะนำเกี่ยวกับเรื่องการช่วยเหลือตนเองนี้ ก็เพื่อจะให้รู้จักพิจารณาว่า ไม่มีใคร จะทำอะไรให้แก่เราได้มากกว่าตัวเราเอง

ง. ความพยายามช่วยตนเองเพื่อบรรลุด้านสูงส่งทางจิต

พระพุทธศาสนามองว่า การพึ่งตนเองมีความสำคัญต่อการพัฒนาทางจิตเป็นอันมาก ในเรื่องอื่น ๆ บางเรื่อง เราอาจอาศัยความช่วยเหลือจากผู้อื่นเพื่อประสบความสำเร็จได้ แต่ในเรื่องของการพัฒนาจิตใจแล้ว ความช่วยเหลือของผู้อื่นจะไร้ผลโดยสิ้นเชิง พระพุทธ ศาสนากล่าวว่า ในด้านการพัฒนาจิตใจนั้น การพึ่งตนเองเป็นวิธีเดียวที่มีประสิทธิภาพ บุคคล ผู้ต้องการจะยกระดับสถานภาพทางจิต เขาจะต้องกระทำการพัฒนาตัวเขาด้วยตัวเขาเอง ฉะนั้นปราศจากการพึ่งตนเองแล้ว การพัฒนาตนเองจะไม่มีทางเป็นไปได้เลย

ลักษณะที่เด่นชัดอีกประการหนึ่งของพระพุทธศาสนามาก็คือ คำสอนที่ให้พัฒนาตนเอง โดยไม่หยุดยั้ง เพื่อให้บรรลุสู่สถานภาพที่สูงส่งทางจิตอันที่ตนปรารถนาเกี่ยวกับเรื่องนี้ พระพุทธองค์ตรัสกับภิกษุสาวก ปรากฏอยู่ในคัมภีร์พระไตรปิฎก อังคุตตรนิกาย¹ ความว่า

คุกรภิกษุทั้งหลาย เราไม่สรรเสริญแม้ซึ่งความตั้งอยู่ในกุศลธรรมทั้งหลาย ใญ่จะสรรเสริญความเสื่อมรอบในกุศลธรรมทั้งหลายเถา คุกรภิกษุทั้งหลาย แต่เราสรรเสริญความเจริญในกุศลธรรมทั้งหลาย ไม่ใช่ความตั้งอยู่ ไม่ใช่ ความเสื่อมในกุศลทั้งหลาย

¹ อัง. ทสก., 24/53/59-60.

พระพุทธองค์ทรงประมวลหลักแห่งความประพฤติที่คั่งงาม (ศีล) ไว้ โดยทรงวางรากฐานจากศีลขั้นต้นจนกระทั่งถึงศีลขั้นสูงสุด ซึ่งมีอยู่ทั้งหมด 4 ชั้น คือ ชั้นแรกเป็นหลักที่ควรประพฤติ 5 ประการ คือ ศีล 5 หรือเบญจศีล ชั้นที่ 2 เป็นหลักที่ควรประพฤติ 8 ประการ คือ ศีล 8 หรือ อฏฐศีล ชั้นที่ 3 เป็นหลักที่ควรประพฤติ 10 ประการ คือ ศีล 10 หรือ ทศศีล และขั้นสูงสุด เป็นหลักที่ควรประพฤติสำหรับภิกษุ ซึ่งมีทั้งสิ้น 227 ประการ และเรียกกันโดยทั่วไปว่าศีล 227 เป็นศีลสำหรับบุคคลผู้สละทางโลก แล้วหันมาดำเนินชีวิตแบบสันโดษ ที่เรียกว่าพระสงฆ์นั่นเอง

พุทธศาสนิกชนธรรมดาทั่วไป ควรจะประพฤติตามหลักขั้นต้นคือศีล 5 ส่วนพุทธศาสนิกชนที่ปรารถนาจะพัฒนาจิตใจของตนให้สูงขึ้นอีก ก็ควรจะประพฤติหรือตั้งมั่นอยู่ในศีล 8 ซึ่งก็อาจจะถือศีล 8 เป็นบางครั้งบางคราวในโอกาสพิเศษ เช่น วันพระ หรือจะยึดถือศีล 8 ตลอดเวลาไปก็ได้ และสำหรับพุทธศาสนิกชนผู้ที่ปรารถนาจะยกระดับจิตใจให้สูงขึ้นไปอีก ก็อาจจะสละชีวิตในทางโลก แล้วหันมาบรรพชาญัตินั้นในศีลขั้นที่สูงขึ้นไปอีก คือประพฤติตามศีล 10 หรือศีล 227 ซึ่งจะพัฒนาไปสู่ความสมบูรณ์ของชีวิตในคานศีลธรรมได้รวดเร็วขึ้น

หลักแห่งความประพฤติที่คั่งงาม 4 ชั้น ซึ่งเรียกรวม ๆ ว่า ศีลตามที่ได้กล่าวมาแล้ว เป็น 1 ใน 3 ประการของหลักปฏิบัติเพื่อบรรลุความสูงส่งทางด้านจิตใจ หลักปฏิบัติอีก 2 ประการ นอกจากศีลก็คือ สมาธิและปัญญา เป็นหลักปฏิบัติขั้นสูงต่อไปเพื่อก้าวขึ้นสู่สถานภาพที่สมบูรณ์ทางจิต

จึงอาจสรุปได้ว่า สำหรับกิจกรรมใด ๆ ทั่วไป ถ้าบุคคลทั้งหลายไม่สามารถช่วยตัวเองได้ เขาอาจแสวงหาความช่วยเหลือจากผู้อื่นได้ในบางกรณี แต่ในเรื่องพัฒนาการทางจิตแล้ว การจะอาศัยผู้อื่นเพื่อความสำเร็จย่อมเป็นไปไม่ได้ พระพุทธองค์ตรัสว่า แม้พระองค์เองก็ไม่อาจจะช่วยผู้อื่นใดได้มากไปกว่าคำแนะนำชี้ทาง บุคคลต้องปฏิบัติตามหลัก 3 ประการ คือ ศีล สมาธิ และปัญญา เพื่อก้าวขึ้นสู่ความเจริญทางด้านจิตใจ ศีล สมาธิ ปัญญา เปรียบคัจฉาใจ 3 ชั้นที่ใ้สำหรับป็นขั้นสูงสุดหมาย จึงเป็นหน้าที่ของผู้ที่ต้องการบรรลุสถานภาพที่สูงส่งทางจิต จะต้องนำพลังของตนออกมาใช้ในการป็นปาย เพื่อใ้บรรลุถึงที่หมาย คือความสูงสุดของความสมบูรณ์ทางด้านจิตใจ

จ. การจัดความชั้วด้วยคุณงามความดี

พระพุทธศาสนาไม่สนับสนุนให้ใช้ความรุนแรง ในการตัดสินปัญหาต่าง ๆ ในชีวิต พระพุทธองค์ทรงชี้ให้เห็นว่า ความรุนแรงจะไม่นำอะไรมาให้ออกไปจากความรุนแรง ซึ่ง จะยิ่งทำให้ปัญหาที่ยากลำบากอยู่แล้วเกิดความสับสนมากขึ้น ความเชื่อในเรื่องนี้มีรากฐาน อยู่ในความเชื่อเรื่องกรรมและผลของกรรมที่ว่า เหตุย่อมก่อให้เกิดผลที่สมควรกัน กฎแห่ง กรรมยืนยันว่า การกระทำที่ดีย่อมจะนำไปสู่ผลที่น่าพึงปรารถนา และการกระทำที่ไม่ดีก็จะ นำผลอันไม่น่าพึงพอใจมาสู่ผู้กระทำ ฉะนั้น โดยอาศัยกฎแห่งกรรมเป็นมูลฐาน พระพุทธองค์ จึงตรัสสอนให้หลีกเลี่ยงผลอันไม่น่าปรารถนาทั้งหลาย โดยให้บุคคลหมั่นกระทำแต่ความดี เสมอ ๆ ไม่ให้ใช้ความชั้วตอบแทนความชั้ว แต่ให้ใช้คุณงามความดีในการจัดความชั้วร้าย ทุกครั้งไป ในขุททกนิกายพระพุทธองค์ตรัสว่า "ในกาลไหน ๆ เเวในโลกนี้ย่อมไม่ระงับ เพราะเวรเลย แต่ยอมระงับเพราะความไม่จองเวร ธรรมนี้เป็นของเก่า . . ." ¹

"พึงชนะความโกรธด้วยความไม่โกรธ พึงชนะความไม่ดีด้วยความดี พึงชนะ ความตระหนี่ด้วยการให้ พึงชนะคนมักกล่าวคำเหลวหะและด้วยคำสัตย์" ²

คำสอนของพระพุทธเจ้าดังกล่าว เป็นเรื่องที่ยากสำหรับการปฏิบัติ เพราะความ เป็นจริงของคำสอนกับความรู้สึกมักขัดแย้งกัน ฉะนั้นการปฏิบัติของบุคคลทั่วไปในชีวิตประจำวัน จึงมักเป็นไปในรูปตรงกันข้าม เช่น ความเกลียดชังมักจะตอบโต้ด้วยความเกลียด ความ โกรธชั้วมักจะตอบด้วยความโกรธ ฯลฯ เป็นต้น ที่เป็นเช่นนี้เพราะคนส่วนมากคิดว่า การ ชักความเกลียดด้วยความไม่เกลียด หรือการจัดความโกรธด้วยความไม่โกรธ เหล่านี้ ถือกันว่าเป็นเครื่องหมายของความอ่อนแอ ดังนั้นในสถานการณ์ที่รุนแรงเกือบทุกสถานการณ์ บุคคลทั้งหลายจึงมักโน้มเอียงที่จะใช้ความสมน้ำสมเนื้อในการแก้ปัญหาต่าง ๆ บุคคลเหล่า

¹ ข.ธ., 25/11/13.

² ข.ธ., 25/27/38.

นั้นมักคิดกันว่า ถ้าไม่โต้ตอบให้สมน้ำสมเนื้อกับความรุนแรงของอีกฝ่ายหนึ่งแล้ว เขาก็จะเป็นผู้ที่เสียเปรียบ หรือมีฉะนั้นก็จะถูกตราหน้าว่าเป็นคนอ่อนแอซ้ำ ๑

อย่างไรก็ตาม การขจัดความชั่วด้วยความดี อาจจะขัดต่อความรู้สึกหรืออารมณ์ต่าง ๆ ตามธรรมชาติของเราในเบื้องต้น แต่เมื่อใดทำการใคร่ครวญอย่างเหมาะสมแล้ว ก็จะได้เห็นได้อย่างถ่องแท้ทีเดียวว่า ความจริงข้อนี้เป็นสิ่งที่มีประสิทธิภาพ และเป็นสิ่งที่ยากต่อการปฏิบัติในชีวิตจริง ๆ พระพุทธศาสนาดูว่าการขจัดความชั่วด้วยความดี เป็นศิลปะแห่งการป้องกันตัวในทุกกรณี ที่ว่าเป็นศิลปะแห่งการป้องกันตัวก็เพราะ เป็นปฏิบัติการที่ไม่มีการขู่ขู่ให้ผู้อื่นตอบโตเรากลับความชั่ว พระพุทธองค์ทรงย้ำว่า บุคคลไม่ควรรอนจนกระทั่งผู้อื่นเริ่มก่อความเบียดเบียนให้แก่เรา แล้วจึงพยายามหาทางแก้ไข แต่ควรจะทำกาป้องกันตัวไว้ก่อน ด้วยการสร้างความสัมพันธ์อันมิตรกับผู้อื่น ควรหาทางเข้าเป็นมิตรกับผู้อื่นด้วยความเหมาะสมและเรียบร้อย และควรหลีกเลี่ยงการทะเลาะวิวาท หรือไม่กระทำการใด ๆ ที่จะทำให้อื่นเกิดความไม่ปฏิบัติกับเรา ในการสร้างความสัมพันธ์กับบุคคลอื่นนี้ พระพุทธศาสนาสอนให้ปฏิบัติตามหลักธรรม 4 ประการ ดังต่อไปนี้ คือ

1. ทาน คือ การให้ หมายถึงให้เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เสียสละแบ่งปัน และช่วยเหลือกันด้วยสิ่งของ ตลอดจนให้ความรู้และคำแนะนำสั่งสอนต่าง ๆ
2. ปิยวาจา คือ วาจาเป็นที่รัก วาจาที่นุ่มนวล หรือวาจาซาบซึ้งใจ หมายถึงให้กล่าวคำสุภาพไพเราะ อ่อนหวานสมานสามัคคี ให้เกิดไมตรีและความรักใคร่กันตลอดถึงคำที่แสดงประโยชน์ ประกอบด้วยเหตุผล และเป็นหลักเป็นฐานจริงใจให้อื่นยินยอมตาม
3. อัตถจริยา คือ การประพฤติประโยชน์ หมายถึงให้ชวนช่วยช่วยเหลือกิจการต่าง ๆ ของผู้อื่น หมั่นบำเพ็ญตนให้เกิดสาธารณประโยชน์ ตลอดจนช่วยแก้ไขปรับปรุงส่งเสริมในทางจริยธรรมต่าง ๆ

¹ Sunthorn Na-Rangsi, op.cit., p. 225.

4. สมานัตตตา คือ ความมีตนสม่ำเสมอ หมายถึงให้ปฏิบัติตนเสมอกันเสมอ ปลาย ทำตนให้สม่ำเสมอกับชนทั้งหลาย สม่ำเสมอในทุกขุสขุโดยรวมรับรุกรวมแก้ไข ตลอดจนจนวางตนเหมาะสมแก่ฐานะ ภาวะ บุคคล เหตุการณ์ และสิ่งแวดล้อม ถูกต้องตามธรรมในทุกกรณี

หลักปฏิบัติทั้ง 4 วิธีข้างต้นนี้ เรียกว่าสังคหัตถุ 4 หรือหลักการสงเคราะห์ผู้อื่น ปรากฏอยู่ในคัมภีร์พระไตรปิฎก อังคุตตรนิกาย¹ หลักปฏิบัติ 4 ประการนี้ ไม่เพียงแต่จะทำให้ผู้ประพฤติตาม ได้รับความรักจากผู้อื่นเท่านั้น ทวยังช่วยป้องกันมิให้ผู้อื่นเกลียดชัง และป้องกันมิให้ผู้อื่นปฏิบัติตนเป็นศัตรูกับผู้นับประพฤติอีกด้วย

อย่างไรก็ตาม การป้องกันยังไม่อาจแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ได้หมด เพราะเรา อาจจะต้องเผชิญกับบุคคลหินชาติ ที่ต้องการจะทำร้ายเราให้พินาศให้จงได้ ในกรณีนี้พุทธศาสนาสอนให้ละเว้นวิธีการตอบโต้ด้วยวิธีชั่วร้าย แต่ให้หันมาใช้ความอดทน ควบคุมจิตใจไม่ให้หวั่นไหวต่อการรุกราน ทั้งนี้เพื่อไม่ให้เกิดเรื่องที่ใหญ่แรงใหญ่โต ซึ่งอาจลุกลามต่อไปจนถึงขั้นวิวาทต่อสู้ได้ การข่มใจและการอดทนนี้เป็นวิธีการแก้ไข ซึ่งเราควรจะนำออกมาใช้เมื่อการป้องกันไรผลเสียแล้ว แต่อย่างไรก็ตาม พระพุทธศาสนาก็แนะนำให้ใช้วิธีป้องกันมากกว่าวิธีแก้ไข เพราะการป้องกันเมื่อใช้อย่างถูกต้องแล้ว สถานการณ์กระทบกระทั่งก็จะไม่เกิดขึ้นเลย

ปัญหาต่อไปคือปัญหาเรื่องความผิดต่าง ๆ ของตนเอง คนส่วนมากมักจะมองเห็นแต่ความผิดพลาดของผู้อื่น และก็น่าจะมองข้ามความผิดชั่วร้ายของตนไปเสีย ดังกล่าวนี้นี้ใช้หลักการของพระพุทธศาสนา พระพุทธศาสนาย้ำให้ผู้ปฏิบัติตามหันมามองตนเอง แทนที่จะหันไปมองผู้อื่น พระพุทธศาสนาเน้นถึงการให้สำรวมตนเอง แทนการหันไปจับผิดเฉพาะผู้อื่น พุทธศาสนิกชนควรจะต้องพยายามแก้ไขที่ตนเองก่อน จากนั้นจึงคิดที่จะแก้ไขผู้อื่นต่อไป เกี่ยวกับเรื่องให้แก้ไขตนเองก่อนแก้ไขบุคคลอื่นนั้น พระพุทธองค์ตรัสว่า

¹ อัง.จตุกก, 21/32/37-38.

บุคคลควรขยับยั้งตนนั้นแลให้ตั้งอยู่ในคุณธรรมอันสมควรเสียก่อน ฟังพร่ำ
สอนผู้อื่นในภายหลัง บัณฑิตไม่พึงเสerahมอง หากวาทิกษุฟังทำตนเหมือน
อย่างทนต์พราสอนคนอื่นไซร้ ภิกษุนั้นมีตนอันฝึกดีแล้วหนอ ฟังฝึกโดยยิวา
ตนแลฝึกโดยยาก . . . 1

ตามกฎแห่งกรรม อะไรที่ได้ทำไปแล้วก็ถือว่าแล้วไปแล้ว การกระทำดีหรือชั่ว
ทั้งหลายที่ได้ทำไปแล้ว ไม่มีใครสามารถที่จะแก้ไขได้ แต่แม้ว่าการกระทำที่แล้วไปแล้วไม่
อาจแก้ไขได้ เพราะเป็นอดีต แต่กาลปัจจุบันก็ยังอยู่ในอำนาจของเรา ซึ่งเราก็สามารถ
ควบคุมไว้ได้ เพราะฉะนั้นถ้าชีวิตในอดีตของเราไม่ถูกต้อง เราก็สามารถแก้ไขให้ถูกต้อง
ในขณะนี้ได้ พระพุทธศาสนาสอนว่า เราควรจะเริ่มแก้ไขตนเองให้ถูกต้องเสียตั้งแต่นี้
ยังไม่สายเกินไปสำหรับการเริ่มต้นของชีวิตใหม่ที่ถูกต้อง กรรมชั่วในอดีตที่ผ่านไป
สามารถที่จะลบล้างให้หมดไปได้ด้วยการทำกรรมดี ตามหลักพระพุทธศาสนา กรรมดีที่สั่งสม
ขึ้นใหม่ หากมีมากมายก็สามารถทำให้ผลของกรรมชั่วในอดีต เหมบางลงไปได้

ผลของการกระทำชั่วต่าง ๆ ย่อมเปรียบได้กับกรดที่รุนแรง กรดที่รุนแรงถ้าไม่
ทำให้เจือจางลงแล้ว มันก็จะสามารถฆ่าหรือก่อให้เกิดอันตรายต่อผู้อื่นได้ แต่ถากรดนั้นถูก
ทำให้เจือจางลง พิษร้ายของมันก็จะลดน้อยลงไป และถ้ายังทำให้เจือจางต่อไปจนถึงที่สุด
แล้ว กรดนั้นก็จะมีอันตรายต่อผู้อื่นเลย โดยนัยเดียวกันนี้ตามหลักของกรรม ผลของ
กรรมชั่วก็สามารถที่จะทำให้ลดน้อยลงได้โดยผลของกรรมดีทั้งหลาย ถ้าคุณงามความดีมี
มากมาย ผลของความชั่วร้ายต่าง ๆ ก็จะมีผลลงจนเหลือเพียงน้อยนิด การลบล้างผลของ
กรรมชั่วด้วยการสร้างสมกรรมดีนี้ เป็นหลักสำคัญที่พระพุทธศาสนาใช้ลบล้างกรรมชั่วที่มีอยู่
ในตัวของผู้ศรัทธาในตนเอง 2

1 ข.ธ. 25/22/31.

2 Sunthorn Na-Rangsi, op.cit., p. 228.

การกระทำที่น่ายกย่องสรรเสริญ สามารถทนการกระทำที่ชั่วร้ายได้ฉันใด ความชั่วตามหลักกรรมก็สามารถทนให้ลดน้อยลงได้โดยอิทธิพลของความดีฉันนั้น แท้จริงแล้วชีวิตมนุษย์ก็คือสนามรบของผลแห่งกรรมดีและผลแห่งกรรมชั่วนั่นเอง ถ้าบุคคลใดยอมแพ้อำนาจของความชั่วร้ายเขาก็จะก้าวสู่ความพินาศในที่สุด ฉะนั้นตามหลักแห่งพุทธศาสนาแล้ว ไม่มีผู้ใดจะก่อความหายนะให้แก่ตนเองได้มากไปกว่าตนเอง คนอื่น ๆ จะทำร้ายเราได้อย่างมากที่สุดก็แค่ทำให้ตาย แต่ตัวเองทำร้ายตัวเองได้มากกว่านั้น คือสามารถทำให้ตัวเองทนทุกข์หนักใหม่หลังจากตายแล้วอยู่ในนรกได้ชั่วกัปชั่วกัลป์ทีเดียว¹ เกี่ยวกับเรื่องนี้พระพุทธองค์ตรัสว่า "คนพาลมีปัญญาทราม มีตนเหมือนข้าศึก เทียวทำบาปกรรมอันมีผลเผ็ดร้อน บุคคลทำกรรมใดแล้วยอมเคื้อครอนในภายหลัง . . ."²

"โจรหัวใจเห็นโจรหัวใจ ก็หรือคนมีเวรเห็นคนผูกเวรกัน พึงทำความฉิบหายและความทุกข์โศกให้ จิตที่บุคคลตั้งไว้ผิดพึงทำให้บุคคลผู้นั้นให้เลวยิ่งกว่าความฉิบหาย . . ."³

โดยสรุปแล้ว หลักการขจัดความชั่วด้วยความดี เป็นคำสอนที่เด่นประการหนึ่งของพระพุทธศาสนา วิธีการแรก พระพุทธองค์ทรงสอนให้ใช้หลักสังคหวัตถุ 4 เป็นเครื่องผูกมิตรและเป็นเรื่องป้องกันมิให้ผู้อื่นเป็นศัตรูกับตน หลักปฏิบัติข้อนี้จะช่วยขจัดความขัดแย้งมิให้เกิดขึ้นกับบุคคลอื่น ๆ ทั่วไป แต่ถ้าวิธีปฏิบัติเพื่อหลีกเลี่ยงการขัดแย้งยังไม่เป็นผล พระพุทธองค์ก็ทรงสอนให้แก้ไขโดยใช้วิธีการยับยั้งชั่งใจ การใช้ความอดทนและข่มใจ เป็นวิธีการที่สามารถยับยั้งการทำชั่วของบุคคลอื่นต่อตัวเราได้ แต่อย่างไรก็ตาม พระพุทธองค์ทรงย้ำให้ใช้วิธีแรกหรือวิธีป้องกันมากกว่า ส่วนวิธีหลังคือวิธีแก้ไข ควรจะใช้ก็ต่อเมื่อวิธีป้องกันไร้ผลแล้ว

¹ Sunthorn Na-Rangsi, op.cit., p. 228.

² ชุ.ธ., 25/15/20.

³ ชุ.ธ., 25/13/17.

อนึ่ง นอกจากเรื่องความชั่วร้ายของผู้อื่นแล้ว พระพุทธศาสนายังย้ำว่า เราไม่ควรมองข้ามความชั่วร้ายของตนเองไปเสีย การพิจารณาตนเองอย่างถี่ถ้วน เป็นความจำเป็นอย่างยิ่งต่อการพัฒนาตนเอง การกระทำที่เลวร้ายในอดีต แม้ไม่สามารถแก้ไขได้ในปัจจุบัน แต่ผลของกรรมชั่วในอดีต ก็สามารถดลบันดาลไปไต่ด้วยการทำกรรมดีในปัจจุบัน อิทธิพลอันยิ่งใหญ่ของกรรมชั่วทั้งหลาย เราสามารถจะกำจัดให้หมดสิ้น หรือบางเบาลงได้ด้วยอิทธิพลของกรรมดีเท่านั้น ฉะนั้นจึงเป็นหน้าที่ของทุกคน ที่จะเลือกเอาระหว่างความเจริญหรือความพินาศ ถ้าเลือกความพินาศทุกคนก็อาจมีวเฒ่าอยู่กับการทำลายความดีและกระทำชั่วต่อไป แต่ถาเลือกความเจริญรุ่งเรือง ทุกคนต้องรีบขจัดความชั่วแล้วรีบกระทำกรรมดีเสียแต่บัดนี้

ฉ. การสร้างสมคุณงามความดีตามหลักพระพุทธศาสนา

คำว่า "คุณงามความดี" มาจากภาษาบาลีว่า "บุญญะ" ซึ่งแปลว่า บุญ สำหรับพุทธศาสนิกชน "บุญ" มีความหมาย 3 ประการ ประการแรก "บุญ" มีความหมายว่า "ทำให้สะอาด" ซึ่งก็ไต่แก่ทุก ๆ สิ่งที่สามารถจะทำให้จิตใจผ่องใส หรือเป็นกระบวนการของการชำระจิตใจให้ผ่องใสไต่ไต่ ประการที่สอง "บุญ" หมายถึงวิธีการในการประกอบกิจกรรมที่นำสรรเสริญยกย่องจำนวน 10 วิธี ประการที่สาม "บุญ" หมายถึงแก่นแท้แห่งความสุข¹ ซึ่งก็ไต่แก่ "สิ่งทั้งหลายที่สามารถก่อให้เกิดประโยชน์"

โดยที่พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาที่ไม่ใช้ความรุนแรง และเป็นศาสนาแห่งความรักที่เต็มเปี่ยมไปด้วยความรักและความเมตตากรุณา พระพุทธศาสนาจึงปฏิเสธต่อกรรมพิธีบูชายัญต่าง ๆ ที่ต้องมีการใช้เลือดเนื้อแบบศาสนาพราหมณ์ เพราะว่าศาสนาพราหมณ์เป็นศาสนาในจารีตที่เชื่อมั่นในพระผู้เป็นเจ้า การสังเวจจึงถือเป็นพิธีกรรมสูงสุด ในการที่จะไต่รับคุณงามความดีตอบสนอง ในการสังเวจแทบทุกชนิดสัตว์จะถูกฆ่าเพื่อจุดประสงค์ของการ

¹ สุชีพ ปุญญานุภาพ, เรื่องเดิม, หน้า 143-144.

สังเวชนันน์ ๆ ด้วยเหตุนี้การสร้างสรรค์สมกรรมคือด้วยการล้างชีวิตสัตว์ จึงไม่ได้รับการยอมรับใน
พระพุทธศาสนา พระพุทธศาสนาเชื่อมั่นว่าการทำให้เลือดตกยางออก หรือการทำลายล้าง
ชีวิตเพื่อจุดประสงค์ใดก็ตาม เป็นการกระทำที่ชั่วร้ายซึ่งไม่สามารถจะให้ผลดีจากการฆ่านี้
ได้เลย ในทางตรงกันข้าม พระพุทธศาสนาสอนให้บุคคลแผ่เมตตาแก่สรรพสัตว์ทั้งหลาย
การกระทำเช่นนี้จะก่อให้เกิดผลแห่งกรรมดี ทั้งนี้พระพุทธองค์ทรงกล่าวยืนยันถึง
การกระทำเช่นนี้ ดังปรากฏอยู่ในคัมภีร์พระไตรปิฎก อังคุตตรนิกาย สุตตันตปิฎก ความว่า

กัณฺโถมีสุทฺถิมันคง , เจริญเมตตาอุณหพาประมาณมิได้ สังโยชน์ของผู้นั้น ผู้เห็น
ธรรมเป็นที่สิ้นไปแห่งอุปธิกิเลส ย่อมเบาบาง หากว่าเขาไม่มีจิตคิดประทุษ
ร้ายสัตว์แม่สัตว์ตัวเดียว เจริญเมตตาจิตอยู่ เพราะจะเจริญเมตตาจิตนั้น ย่อม
เป็นกุศล เขามีใจอนุเคราะห์หมู่มสัตว์ทั้งปวงเป็นอุประเสริฐ กระทำบุญ
มาก . . . 1

แทนที่จะทำพิธีสังเวชนันน์ ๆ ซึ่งจะต้องมีการฆ่าสัตว์รวมอยู่ด้วย พระพุทธศาสนา
สอนให้ใช้หลักควรประพฤติกี่ประการซึ่งเรียกดั้งคหัตถุ หลักสี่ประการที่เรียกว่าสังคหัตถุ
นั้นนอกจากจะเป็นสิ่งที่ใช้เป็นเครื่องป้องกันความชั่วร้ายของผู้นั้นซึ่งได้กล่าวมาแล้ว ยังเป็น
ธรรมที่ส่งเคราะห์ห่าลงในโลกด้วย พระพุทธเจ้าโคตรัสว่า ถ้าปราศจากสังคหัตถุนี้แล้ว
บิดามารดาก็ไม่สามารถจะได้รับความนับถือและความกตัญญูจากบุตรธิดาได้ 2 แต่สังคหัตถุ
จะต้องมีรากฐานควบคู่ไปกับปัญญาหรือความรอบรู้ เพราะว่าการช่วยเหลือโดยปราศจาก
ความเหมาะสมแล้วจะกระทำโดยความตั้งใจดี ก็อาจจะก่อให้เกิดอันตรายแก่ผู้นั้นช่วยเหลือ
เอง สถานการณ์ที่เหมาะสมและเหตุการณ์ต่าง ๆ จึงต้องนำมาพิจารณาอย่างรอบคอบก่อนที่จะ
จะนำหลักสี่ประการมาใช้

1 อัง. สุตก., 23/91/134-135.

2 อัง. จตก., 21/32/37-38.

เพราะคำว่า "บุญ" ทางพระพุทธศาสนา หมายถึงอะไรก็ตามที่ชำระจิตใจให้ปราศจากความมัวหมองและก่อให้เกิดประโยชน์แก่ผู้อื่นกระทำ มีวิธีการอยู่ 3 วิธี ในการสะสมคุณ-ความดีซึ่งเรียกว่าบุญกิริยวัตถุ¹ หนทางสามประการในการสะสมคุณความดีหรือบุญกิริยวัตถุ มีดังต่อไปนี้

1. ทานมัย ได้แก่คุณความดีที่ได้จากความเป็นผู้มีใจบุญ ซึ่งเหมือนหลักปฏิบัติประการแรกของสังคหวัตถุ พระพุทธศาสนาถือว่าการสละทรัพย์สินสมบัติของตนเพื่อประโยชน์หรือความสุขของผู้อื่น คือวิธีที่ได้มาซึ่งคุณความดี ตามหลักของกรรม การให้บุคคลอื่นถือว่าเป็นการให้ตนเอง เพราะเราจะได้รับผลของสิ่งที่เราได้กระทำลงไปในขณะที่ในชาติหน้า ถ้ามองในแง่ของจิตใจการสละโดยการทานทาน ก็นับได้ว่าเป็นการทำจิตใจให้สะอาดปราศจากความเห็นแก่ตัว และในขณะที่เดียวกันความสงสารและเห็นอกเห็นใจผู้อื่นซึ่งเป็นคุณความดีก็จะมีเพิ่มมากขึ้น

2. สิวมัย ได้แก่คุณความดีที่เกิดขึ้นจากการดำรงตนเป็นผู้มีความประพฤติชอบ โดยตั้งมั่นอยู่ในหลักธรรมต่าง ๆ พระพุทธเจ้าได้บัญญัติคำสอนไว้สำหรับให้บุคคลธรรมดาปฏิบัติ เช่นเดียวกับผู้ซึ่งได้สละแล้วซึ่งทางโลก ศิลหาและศิลป์มีไว้สำหรับบุคคลธรรมดา ศิลสิบและศิลป์สองร้อยสี่สิบเจ็ดมีไว้สำหรับบรรพชิต ในบรรดาศิลทั้งหลายเหล่านี้ปัญญาศิลป์ (ศิลปะ) คือศิลปะเบื้องต้นซึ่งมีไว้สำหรับพุทธศาสนิกชนทุกคน ต่อไปนี้คือศิลปะประการที่ควรละเว้นและธรรมหาประการที่ควรปฏิบัติควบคู่กันไป

2.1 ละเว้นจากการประทุษร้ายต่อสิ่งที่มีชีวิตทั้งหลาย คุณความดีที่ควรปฏิบัติ คือความเมตตากรุณาต่อสิ่งที่มีชีวิตทั้งหมด

2.2 ละเว้นจากการเอาของที่เขาของที่ไม่อนุญาตมาเป็นของตน คุณความดีที่ควรปฏิบัติในการครองชีวิต คือมีจิตใจที่พร้อมสำหรับการให้

¹ ที.ปา., 11/228/191, คู่มือเพิ่มเติม อ.อ.อ.อ., 23/126/215-218 ค่าย.

2.3 ละเว้นจากการประพฤตินอกงาม คุณความดีที่ควรปฏิบัติคือการ ยับยั้งในช่องกามารมณ์ และให้ความพอใจในสามีหรือภรรยาของตน

2.4 ละเว้นจากการพูดปด คุณความดีที่ควรปฏิบัติก็คือความมีสัตย์

2.5 ละเว้นจากการเสพยาของมีนเมาต่าง ๆ ซึ่งทำให้ครองสติไม่อยู่
คุณความดีที่ควรปฏิบัติคือการ เจริญสติ

ศีล 5 ประการและธรรม 5 ประการ ที่กล่าวนี้ แท้จริงคือหลักปฏิบัติทางด้าน ศีลธรรมของสังคมนตรี ถ้าคนส่วนมากที่อยู่ในสังคมปฏิบัติตามคำสอนเหล่านี้ไม่ว่าจะเป็น บางส่วนหรือทั้งหมด สังคมมนุษย์ก็จะสามารถดำเนินต่อไปได้อย่างสันติสุข ไปสู่ทางแห่งความ เจริญ ในทางตรงกันข้าม ถ้าคนส่วนมากที่อยู่ในสังคมปฏิบัติขัดกับหลักศีลธรรมเหล่านี้ สังคม ก็จะตกอยู่ในความยุ่งเหยิงและก็จะกระทบกระเทือนต่อชีวิตของแต่ละคนโดยตรง เมื่อรู้ ว่า สังคมประกอบด้วยบุคคลหลายคนรวมกัน พระพุทธศาสนาจึงเน้นให้เห็นถึงความจำเป็นที่ ทุกคนจะต้องยึดมั่นตามคำสอนเหล่านี้ และทั้งนี้การประพฤติตามคำสอนต่าง ๆ นี้ ก็ถือว่าเป็นทางหนึ่งของการสั่งสมความดีในพระพุทธศาสนาด้วย

3. ภาวนัมย ได้แก่คุณความดีที่ได้จากพัฒนาการหรือการงอกงามทางด้านจิตใจ พระพุทธศาสนาสอนหลักสองประการของภาวนา คือ สมถภาวนา หรือสมาธิ เพื่อความสงบแห่ง จิตใจ และวิปัสสนาภาวนาหรือสมาธิเพื่อญาณหรือการรู้แจ้ง สมถคือการฝึกฝนเพื่อกำจัดสิ่ง เศร้าหมองต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในจิต และวิปัสสนาเป็นการฝึกฝนเพื่อการเจริญแห่งญาณอันจะ นำไปสู่ธรรมชาติที่แท้จริงของความจริง การที่จะปฏิบัติตามวิธีการสองประการเพื่อความ เจริญทางด้านจิตใจนี้ ถือว่าเป็นวิธีที่จะได้รับคุณความดี เพราะเป็นวิถีทางของการปฏิบัติเพื่อ ให้ตระหนักถึงความจริงแท้สูงสุด

วิธีทั้งสามประการดังที่ได้อธิบายมาแล้วนี้ เป็นวิธีที่จะสร้างสมคุณความดีตามหลัก พระพุทธศาสนา นอกจากวิธีทั้งสามประการนี้แล้วยังมีวิธีอื่น ๆ อีกเจ็ดวิธี ที่จะช่วยให้บรรลุ ถึงคุณความดี ซึ่งมีดังต่อไปนี้ คือ

1. อัจฉายนามัย คือคุณความดีที่เกิดจากการ เคารพผู้ที่สูงกว่า

2. เวชยาวัจจมัย คือคุณความดีที่เกิดจากการช่วยเหลือผู้อื่นหรือการทำหน้าที่เป็นประโยชน์ต่อผู้อื่น
3. ธรรมัสสวนมัย คือคุณความดีที่เกิดจากการฟังคำสอนต่าง ๆ ที่เป็นประโยชน์
4. ธรรมเทศนามัย คือคุณความดีที่เกิดจากการให้คำสอนต่าง ๆ ที่เป็นประโยชน์ต่อบุคคลอื่น
5. ปัตติทานมัย คือคุณความดีที่เกิดจากการแบ่งปันคุณความดีให้แก่ผู้อื่น
6. อนุโมทนามัย คือคุณความดีที่ได้จากการรับว่าจริงด้วยความเห็นอกเห็นใจในคุณความดีที่ได้รับส่วนแบ่งมานั้น
7. ทิฐุชุกัมม คือคุณความดีที่ได้จากการพิจารณาที่เกี่ยวกับความดีความถูกชอบปฏิบัติทั้งเจ็ดในการสั่งสมคุณความดีไม่ได้กล่าวไว้ ณ ที่ใดในคัมภีร์บาลีไตรปิฎก แต่มีในภาคที่หนึ่งของหนังสือธรรมวิภาค ซึ่งรจนาโดยสมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส¹ ทั้งนี้อาจจะเป็นไปได้ว่าวิธีทั้งเจ็ดประการได้ถูกเพิ่มเติมขึ้นภายหลังโดยเก็บจากคำสอนต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง ซึ่งกระจัดกระจายอยู่ที่นี่บ้างที่นั่นบ้างในพระบาลีไตรปิฎก

ถึงอย่างไรก็ตาม เราก็ได้เห็นแล้วว่าในแสงธรรมแห่งพระพุทธศาสนา การสั่งสมคุณความดีประกอบด้วยหลักปฏิบัติที่สำคัญต่าง ๆ สิบประการ ซึ่งเรียกว่าปญฺญกิริยาวัตถุ จึงเป็นการเข้าใจผิดที่ว่า ความเป็นผู้มีใจบุญหรือการให้ทานเป็นทางเดียวเท่านั้นที่จะให้ได้มาซึ่งคุณความดี เพราะเมื่อเรามองถึงข้อปฏิบัติทางพระพุทธศาสนา ในการที่จะให้ได้มาซึ่งคุณความดีดังที่ได้อธิบายมาแล้ว เราก็จะพบว่า การให้ทานหรือความใจบุญเป็นหนึ่งในสิบวิธีเท่านั้น

¹ สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส, ธรรมวิภาคปริเฉท 1,

ดังนั้นคนจนก็มีโอกาสไม่น้อยไปกว่าคนรวยในการที่จะได้รับคุณความดี ถ้าเพียงแต่ว่าเขาเข้าถึงข้อปฏิบัติที่ถูกของทาง ๆ ว่าคุณความดีสามารถสั่งสมได้อย่างไร

ตามหลักพระพุทธศาสนา การสั่งสมคุณงามความดีได้มาจากการกระทำต่าง ๆ ที่ควรจะได้รับความสะดวกสบาย ซึ่งจะนำผลประโยชน์มาสู่ผู้กระทำไม่ว่าชาตินี้ก็ชาติหน้า ในส่วนที่เกี่ยวกับเรื่องนี้พระพุทธองค์ตรัสว่า "ผู้ทำบุญไว้แล้วยอมเพลิดเพลินในโลกนี้ ยอมเพลิดเพลินในโลกหน้า ยอมเพลิดเพลินในโลกทั้งสอง ผู้ทำบุญไว้แล้วยอมเพลิดเพลินว่า บุญอันเราทำไว้แล้ว ผู้ทำบุญไว้แล้วนั้นไปสู่อสุคติ ยอมเพลิดเพลินโดยยิ่ง . . ." ¹

"บุคคลอย่าพึงดูหมิ่นบุญว่า บุญมีประมาณน้อยจักไม่มาถึง แม้หมอนำยอมเต็มได้ควยหยาดน้ำที่ตกที่ละหยาด ๆ นักปราชญ์สั่งสมบุญแม่ที่ละน้อย ๆ ยอมเต็มควยบุญ . . ." ²

"หากว่าบุรุษพึงทำบุญไซ้ พึงทำบุญนั้นบ่อย ๆ พึงทำความพอใจในบุญนั้น เพราะการสั่งสมบุญนำสุขมาให้ . . ." ³

ข. คุณประโยชน์ของความเชื่อในกฎแห่งกรรม

สำหรับพุทธศาสนิกชน ความเชื่อในกฎแห่งกรรม เป็นความเชื่อเกี่ยวกับความสามารถของตนเอง ในการสร้างสมโชคชะตาของตนเอง สภาพที่เป็นอยู่ในปัจจุบันหรือในอนาคตก็ตาม ขึ้นอยู่กับสิ่งที่เราได้กระทำในอดีตและกำลังกระทำในปัจจุบัน ดังนั้นจึงไม่ถือว่าอำนาจภายนอก จะเข้ามามีส่วนบันดาลชีวิต และโชคชะตาของเราเอง

ความเชื่อในกฎแห่งกรรมก่อให้เกิดคุณประโยชน์ 3 ประการ ประการแรก เป็นการป้องกันไม่ให้บุคคลถูกครอบงำอยู่กับความคิดเห็นที่เป็นอันตรายที่เกี่ยวกับนัตถิกทฤษฎีและ

¹ ช.ช., 25/11/15.

² ช.ช., 25/19/26.

³ เรื่องเดียวกัน.

ลัทธิสสารนิยม ซึ่งไม่ยอมรับความถูกต้องและความเป็นไปไคของคุณค่าทางค่านศีลธรรม ผู้ที่มีความเห็นในแง่ของนักทฤษฎีและสสารนิยม เช่น จาร์วาก ยอมรับแต่เพียงความจริงที่เกี่ยวกับสสาร และปฏิเสธความจริงของกฎแห่งกรรมซึ่งเป็นรากฐานของกฎแห่งศีลธรรม ในแง่จริยธรรมลัทธิปฏิเสธกรรมทั้งสองนี้สนับสนุนความเชื่อที่ว่า สิ่งที่ดีหรือชั่วจะถูกต้องตามศีลธรรมหรือไม่ถูกต้องตามศีลธรรม ขึ้นอยู่กับความชอบและความไม่ชอบใจ ๆ ของตน ไม่มีคุณค่าทางศีลธรรมที่แท้จริงในการกระทำใด ๆ เพราะคุณค่าทางจริยธรรมนี้ขึ้นอยู่กับความรู้สึกของแต่ละบุคคล ศีลธรรมเป็นเครื่องมือของคนฉลาดและคนรวย ในการเอาเปรียบคนที่ฉลาดน้อยกว่าและคนจน ทุกอย่างจบลงด้วยความตาย ไม่มีชีวิตใหม่ในชาติหน้า และไม่มีการเกิดอีก การสิ้นสุดชีวิตเป็นการสิ้นสุดของความดีและความชั่วซึ่งได้กระทำไว้ในชาตินี้ และดังนั้นบุคคลควรหาความรื่นรมย์ให้แก่ตนเอง จงกิน ดื่ม และสนุกสนาน ความคิดเห็นที่เกี่ยวกับสสารนิยมเป็นความคิดเห็นที่ตรงกันข้ามกับความเชื่อในกฎแห่งกรรม และถือว่าเป็นอันตราย เพราะว่สิ่งนี้ทำลายมาตการแห่งศีลธรรมซึ่งเป็นหลักมูลฐานของสังคมที่สงบสุข

ประการที่สอง ความเชื่อในกฎแห่งกรรมช่วยบุคคลไม่ให้ครวญคร่ำว่าไร้อยู่กับความผิดหวังทุกข์โศก เมื่อเขาต้องพบความล้มเหลวและความไม่สมหวังซ้ำซากในชีวิต ทั้งนี้เพราะเมื่อเขาตระหนักว่าผลทุกอย่างต้องมาจากเหตุ คือ ความล้มเหลวต่าง ๆ จะต้องมาจากการกระทำชั่วซึ่งได้กระทำไว้ในอดีต ความคิดเช่นนี้จะทำให้เขาไม่ครวญคร่ำว่าไร้อยู่กับความผิดหวังทุกข์โศกอีกต่อไป แต่จะยังทำให้มีความมั่นใจว่ากรรมดีที่เขาได้สั่งสมไว้จะไม่วันไรความหมาย วันหนึ่ง เมื่อถึงโอกาสของเขาที่จะได้รับผลของกรรมดีนั้น เขาก็คงจะมีความสุขเพราะกรรมดีที่ได้กระทำไปแล้วบาง ความเชื่อเช่นนั้นเป็นการช่วยไม่ให้บุคคลติดอยู่ในวงแคบ คือหมกมุ่นอยู่กับความทุกข์โศก ผิดหวัง แต่จะให้กำลังใจแก่เขาที่จะรอกอยอย่างอดทนต่อผลของกรรมดีที่ได้กระทำไปแล้ว

ในอังกุตรนิกายพระพุทธเจ้าได้ทรงสอนว่า บุคคลที่มีจิตประกอบด้วยคุณความดีย่อมหวังได้เป็นแน่แท้ว่า จะได้พบกับความอนุโมทนาใจดีประการในปัจจุบันนี้แล้ว คือ

1. ถ้าปรโลภก็มีจริง ผลวิบากของกรรมที่ทำได้ก็ทำไว้แล้วมีจริง การที่ว่าเมื่อเราแตกกายทำลายขันธไปแล้ว จะเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ ก็ย่อมเป็นสิ่งที่เป็นไปได้

2. ถ้าปรโลกไม่มี ผลวิบากของกรรมที่ทำไว้คือทำไว้ชั่วไม่มี เราก็ครองตนอยู่ โดยไม่มีทุกข์ ไม่มีเวร ไม่มีความเบียดเบียน เป็นสุขอยู่แต่ในชาติปัจจุบันนี้แล้ว

3. ถ้าเมื่อคนทำความชั่วก็เป็นอันทำชั่ว เรามีได้คิดการชั่วร้ายต่อใคร ๆ ที่ไหนทุกขจะมาถึงตองเราผู้มีได้ทำบาปกรรมเล่า

4. ถ้าเมื่อคนทำความชั่ว ก็ไม่เชื่อว่าเป็นอันทำชั่ว ในกรณีนี้ เราก็มองเห็น ตนเป็นผู้บริสุทธิ์ทั้งสองคน

นี่คือความเชื่อมั่นที่ทำให้หัวใจสี่ประการ¹ ซึ่งผู้กระทำความผิดจะต้องประสบในชีวิต นี้ ผู้ที่เชื่อมั่นในคุณความดีไม่ว่าในกรณีใดก็ตาม จะต้องมีการในเกมส์แห่งชีวิต ส่วนผู้ที่ ประกอบกรรมชั่วก็จะต้องเป็นฝ่ายสูญเสีย

ประการที่สาม ความเชื่อในหลักของกรรม จะทำให้บุคคลพยายามขจัดอิทธิพลที่ชั่วร้ายของกรรมชั่ว ด้วยอิทธิพลที่ดีของกรรมดี ฉะนั้นผู้มีความเชื่อในกฎนี้จึงไม่สิ้นหวัง ในขณะที่ยังคงกรรมชั่วในกาลก่อน กำลังส่งผลที่ชั่วร้ายให้เขาต้องทนทุกข์ทรมานและล้มเหลว ในชีวิต ฉะนั้นหลักกรรมของพระพุทธศาสนาจึงแตกต่างจากหลักกรรมของศาสนาอื่นบาง ศาสนา ซึ่งเชื่อว่าชีวิตและโชคชะตาของมนุษย์อยู่ภายใต้การลิขิตของพระผู้เป็นเจ้า ผู้กระทำ กรรมชั่วก็จะถูกพระผู้เป็นเจ้าลงโทษให้ทนทุกข์ทรมานอยู่ในนรกชั่วนิรันดร์ ตามหลักกรรมของ พระพุทธศาสนาแม้บุคคลใดกระทำความชั่วไว้ ก็มีใจว่าเขาจะหมดโอกาสในการที่จะเป็นผู้มี คุณธรรมความดี ถ้าเขาไม่สิ้นหวังในการที่จะต่อสู้กับกรรมชั่วเสียก่อน ฉะนั้นกฎแห่งกรรมของ พระพุทธศาสนาจึงเป็นกฎแห่งธรรมชาติไปในแง่ดังกล่าว

ความชั่วก็เหมือนกับสิ่งอื่น ๆ ที่มีอยู่ในธรรมชาติ ซึ่งสามารถจะขจัดได้ด้วยสิ่งที่ ตรงข้าม สิ่งนั้นก็คือนคุณความดีซึ่งเป็นปรกัษของความชั่ว แม้ว่าพุทธศาสนิกชนผู้ใดจะถูก

¹ อก.ติก., 20/505/217-218.

ความหลงผิด เขาคอบงำ และใคร่กระทำกรรมชั่วร้ายไปแล้วในอดีต เขาก็ยังสามารถที่จะ
แก้ตัวใหม่ โดยพยายามกระทำกรรมดีอย่างจริงจังไม่ทอดย เพื่อความก้าวหน้าและความ
เจริญแห่งชีวิต

ไม่มีอำนาจภายนอกใด ๆ จะสามารถทำให้เขาพ่ายแพ้ได้ อิทธิพลของความชั่ว
ที่ผ่านมาแล้วถึงจะมากเพียงไร ก็สามารถทำให้น้อยลงได้ด้วยความดีในปัจจุบันด้วยตนเอง
ถ้าความพยายามยังคงดำเนินต่อไปด้วยความบากบั่นแน่วแน่ ในที่สุดความชั่วนั้นก็จะถูกกำจัด
ไปจนหมดสิ้น ผู้ที่มีความเชื่อในกฎแห่งกรรม จะมีกำลังใจพร้อมที่จะเผชิญกับพฤติกรรมต่าง ๆ
ในชีวิตอย่างสงบและอย่างชาญฉลาด นี่คือนิ่งในคุณประโยชน์สามประการของการที่มีความ
เชื่อในกฎแห่งกรรม

โดยสรุปแล้วกฎแห่งศีลธรรมต่าง ๆ ในพระพุทธศาสนา มีรากฐานอยู่ในหลักคำ
สอนเรื่องกรรมและการไหลผลของกรรม แนวความเห็นสองประการเหล่านี้เกี่ยวข้องกับอย่าง
ใกล้ชิดกับปัญหาต่าง ๆ ในชีวิตและการดำรงอยู่ การมีชีวิตหมายถึงการดำรงอยู่ และการ
ดำรงอยู่ก็ย่อมเกี่ยวข้องกับกรรมกระทำ เมื่อไรที่มีการกระทำเกิดขึ้น ก็จะต้องมีผลของการ
กระทำซึ่งจะมีอิทธิพลโดยตรงเหนือชีวิตของเรา ตามกฎของกรรมผลจะต้องเป็นอย่างเดียว
หรือชนิดเดียวกับเหตุ ผลดีเกิดจากการกระทำที่ดีและผลชั่วย่อมเกิดจากการกระทำที่ชั่ว
เมื่อรู้อย่างถึงธรรมชาติโดยทั่วไปของกฎแห่งกรรมแล้ว พระพุทธองค์จึงทรงบัญญัติหลักแห่ง
ความประพฤติที่ถูกต้องตามศีลธรรมต่าง ๆ ขึ้น เพื่อบุคคลปฏิบัติตามอาจจะได้โชกฏเหล่านี้
เป็นหลักนำทางไปสู่ความสูงส่งทางจิตใจ ถึงแม้ว่าพระพุทธศาสนาจะกล่าวถึงการเกิด
ใหม่ หรือชีวิตใหม่หลังจากชีวิตในปัจจุบันชาติ แต่จุดมุ่งหมายที่สำคัญของหลักแห่งศีลธรรม
ต่าง ๆ ก็คือการประสบความสุขและการมีความเป็นอยู่ที่ดีสำหรับชีวิตในปัจจุบัน แต่เพราะ
การเกิดใหม่เป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ สำหรับบุคคลที่ไม่เป็นอิสระจากสังสารวัฏซึ่งพ้นชนา-
การเขาให้เวียนว่ายตายเกิด หลักแห่งศีลธรรมจะก่อให้เกิดผลเป็นสองนัยสำหรับผู้ปฏิบัติ
คือ กฎเหล่านี้จะมีอิทธิพลเหนือชีวิตทั้งในปัจจุบันชาติและชีวิตในชาติหน้า แต่อย่างไรก็ตาม
พระพุทธศาสนาเน้นหรือย้ำมากในเรื่องการพึ่งตนเองในการปฏิบัติตามกฎแห่งศีลธรรมเพื่อ
พัฒนาความสูงส่งของจิตใจ พระพุทธองค์ได้ทรงกล่าวซ้ำแล้วซ้ำเล่าว่า ไม่มีผู้ใดสามารถ

จะทำให้ผู้อื่นหลุมพรางได้ พระองค์เป็นแต่เพียงผู้ชี้ทาง ทั้งนี้จึงเป็นหน้าที่ของบุคคลผู้ซึ่งต้องการ
จะไปถึงจุดหมายปลายทางของตน จะต้องเพียรพยายามด้วยตนเองในการเหยียบย่างไปตาม
ทางที่ผู้เป็นบรมครูได้ชี้ไว้.

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย